

Catholic social teaching, an appropriate response to inter-civilizational challenges. The dialogue foresees the active interaction of national cultures while preserving their independence and uniqueness. The goal of dialogue, John Paul II and Benedict XVI emphasize, is the man; the joint peaceful activity of mankind to achieve real progress. **Discussion.** Peculiarities of the approach to the problems and challenges of globalization in social science are the subject of interest of scientists and philosophical analysis. **Conclusion.** The social teaching of the Catholic Church emphasized that one can talk about progress if it provides life, and rights, leads to increasing standards of man's living and creates conditions for self-realization. This approach to solving inter-civilizational challenges is relevant to the modern world.

Keywords: globalization, encyclicals, Catholic Church, culture, inter-civilizational challenges, social teaching.

УДК 008:1(045)

Л. І. Мокляк

КУЛЬТУРА ЯК МЕНТАЛЬНИЙ ПРОСТІР ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Національний авіаційний університет
e-mail: kaljalja1947@gmail.com

Анотація. У статті здійснюється аналіз діалектичного зв'язку цивілізаційних процесів сучасного глобалізованого світу і культури, їхня взаємообумовленість, специфічні риси, притаманні сучасній цивілізації і культурі, тенденції, шляхи і місце культури в процесі подолання антропологічної кризи сучасності. Розкривається зміст понять «цивілізація», «культура», «ментальність». Дихотомія «цивілізація – культура» розглядається як дві діалектично пов'язані сторони соціально-історичного процесу. Де одна з них – цивілізація – репрезентує соціальну організацію суспільного життя індивідів, їхній спільносвіт на основі відтворення суспільного багатства, яке дозволяє і забезпечує їхнє існування і розвиток. А друга сторона, – культура – репрезентує притаманний цивілізації екзистенційний досвід, інваріантні структури і неминуючі загальнолюдські цінності. Досліджується роль міжкультурного діалогу в системі сучасних цивілізаційних процесів..

Ключові слова: діалог, духовність, глобалізація, комунікація, культура, ментальність, цінності духовні, цивілізація.

Вступ

Два десятиліття віддаляють людську спільноту від того моменту, коли на всіх континентах із хвилюванням слідували за рухом годинника, який мав сповістити про настання нового тисячоліття і нового століття. Людство прощалося з найстрашнішим століттям у своїй історії, яке залишило незагоєні рани двох світових воїн, руїни тоталітарних режимів, жертв концтаборів, голокосту, техногенні катастрофи, шалену гонку озброєння і загрозу третьої світової війни. Ранок нової епохи, на жаль, не продемонстрував своєї мудрості. Нове тисячоліття розпочалося з теракту 11 вересня 2001 року у США, локальних воєнних конфліктів, що призвели до масової міграції людей, які втратили свій буттєвий світ, світової економічної кризи 2008 року, загострень і поглиблень екологічних проблем, пандемії корона-вірусу. Трагічні хвороби цивілізації ХХ століття продовжуються не тільки симптоматично; вони є реальною загрозою сучасності. 24 лютого 2022 року кинуло людству нову шкарпетку війни, по так званій денацифікації і демілітаризації України та її народу. Трагедія продовжується, забираючи тисячі життів, ламаючи долі українців, руйнуючи інфраструктуру країни, заклади культури, освіти, примушуючи людей залишити свою домівку, щоб зберегти життя дітей і родичів.

ІІІ тисячоліття одержало у спадок ситуацію, яку у сучасній філософській думці визначають як «антропологічну катастрофу». Поділяємо думку видатного вітчизняного філософа С. Кримського, який зазначав, що «людство в принципі випробувало більшість можливих ідей, проектів, утопій досягнення соціального щастя людей та переконалося в їхній слабкій реалізованості. Історія дедалі наполегливіше свідчить

про безпорадність «горизонтального» виміру, тобто прогресу як шляху набуття абсолютних цінностей. Вони, як і на початку історичної діяльності людства, здобуваються не так у лінійному русі від старої фази суспільства до нової, як завдяки досягненню інваріантних параметрів людяності, моральності, величчя, краси та добра. Сучасний досвід доводить: головні цінності історії складаються не з того, що змінюється в горні соціально-економічного прогресу, а з інваріантів історичної діяльності, які зберігаються у цьому процесі» (Кримський 2010, 285-286), тобто в тілі і душі культури.

Акутально звучать кантівські питання: Що я можу знати? Що я повинен робити? На що я можу сподіватися? Коли цивілізаційні процеси сучасного глобалізованого світу випереджають і нівелюють культурні, то перед окремою людиною чи певною спільнотою виникає необхідність пошуку точки опори, яка б дозволила не загубити і не втрати риси людяності у відношенні до світу її буття і самої себе.

«Суспільство як цілісність формується в процесі комунікації. Складовою цього процесу виступає творення і відтворення культури. Діалектичність процесу полягає в тому, що культура, в свою чергу, визначає установки, сенси комунікації, створює свій комунікативний простір як основу комунікативного простору суспільства загалом, – підкреслює українська дослідниця О. Матюхіна. Саме в цьому полі відбувається зіставлення та гармонізація індивідуальних, групових сенсів із загальними, створення та розвиток суспільного цілого» (Матюхіна 2021, 125).

У сучасній філософській думці загальноприйнятим є положення про те, що в процесі своєї культурної діяльності, спілкуванні людина створює той предметний матеріальний і духовний світ, через який вона реалізує свою особливу сутність – людяність.

Мета і завдання

Мета статті полягає в спробі дослідити діалектику зв'язку цивілізаційних процесів сучасного глобалізованого світу і культури, їхню взаємообумовленість, специфічні риси притаманні сучасній цивілізації і культурі, тенденції, шляхи і завдання культури в процесі подолання антропо-логічної кризи сучасності.

Методологія дослідження

В процесі дослідження цивілізації і культури необхідно враховувати, що вони складають системно-цілісне утворення і є об'єктами дослідження різних наук. Так, міждисциплінарний характер зазначеної проблеми виявляє в історії науки кілька наукових підходів: філософський, соціологічний, мистецтвознавчий, культурологічний та ін. Це зумовило методологічну основу дослідження, в основі якого лежить діалектичний метод, який використовується на всіх рівнях дослідження для розкриття суперечливості системи «цивілізація – культура», міждисциплінарний, системний та компаративний методи, застосування яких дозволяє уникати спрощеного підходу до реальних цивілізаційно-культурних процесів. Теоретичним підґрунтям дослідження стали роботи українських та зарубіжних дослідників проблем культури і цивілізації в галузі філософії культури, культурології, соціології та психології.

Результати

Динаміка сучасного суспільного життя, трагічні події свідками і учасниками яких безпосередньо стають громадяни цих суспільств і спільнот, активізували відновлення наукового інтересу до проблем цивілізації і культури. Сучасна українська філософська думка не залишилась осторонь цих проблем, що знайшли свою розробку й оприлюднення в монографіях, статтях, на конференціях, у публічних виступах М. Поповича, С. Кримського, А. Єрмоленка, Є. Бистрицького, В. Малахова, Н. Хамітова, О. Хоми.

По-перше, передумовою подальшого теоретичного дослідження проблеми постало завдання перегляду й уточнення понятійного апарату аналізу соціокультурних, цивілізаційно-культурних процесів. Це стосується і таких категорій, як «культура», «цивілізація», «ментальність». У книзі В. Фадєєва «Соціокультурні тренди та українські перспективи» автор акцентує увагу саме на процес дрейфу таких понять. Такі поняття, як «культура», «цивілізація» «набувають різних значень залежно від того, в рамках якого теоретичного підходу їх розглядають, внаслідок чого вже між представниками однієї наукової дисципліни виникають дискусії щодо адекватного тлумачення їхнього змісту. Не менш повчальним виглядає і, так би мовити, повернення цих слів у широкий соціальний обіг, адже, залишаючи сферу домінування певних методологічних стандартів застосування та інституціалізованих проце-дур обговорення, вони потрапляють у сферу панування зазвичай неусвідомлених, латентних структур (звичайна мова, стереотипи побутової свідомості тощо)» (Фадєєв 2009, 3). Автор зазначає, що у суспільних категорій складна доля.

І. Бойченко, автор статті «Цивілізація» у Філософському енциклопедичному словнику, підкрес-

лює, що цивілізація стає наріжним поняттям низки концепцій некласичної філософії історії, де цивілізаційний підхід дозволяє проаналізувати історичний процес, передусім, не як лінійну послідовність, а як розмаїття цивілізацій. Де остання розглядається як нелінійне утворення монадного характеру, тобто таке, що в ньому відтворюється і уособлюється всесвітньо-історичний процес. За цивілізаційного підходу у докорінний спосіб переосмислюється й поняття історичного прогресу. Останній розуміється не як висхідний рух, поступальний характер якого визначається опозиціями «вище – нижче», «гірше – краще», а, насамперед, – як поступ, в якому кожна цивілізація в ході самовизначення і самореалізації збагачує своїм, тільки їй притаманним екзистенційним досвідом, інваріантними структурами і неминучими загальнолюдськими цінностями (Бойченко 2002, 705).

Вище наведені аспекти тлумачення поняття «цивілізація» можуть слугувати методологічним принципом у процесі дослідження дихотомії «цивілізація – культура», не ототожнюючи їх, а розглядаючи як дві діалектично пов'язані сторони соціально – історичного процесу. Де одна з них – цивілізація – репрезентує соціальну організацію суспільного життя індивідів, їхню спільносвіту на основі відтворення суспільного багатства, яке дозволяє і забезпечує їхнє існування і розвиток. А друга сторона, тобто культура, репрезентує притаманний цивілізації «екзистенційний досвід, інваріантні структури і неминучі загальнолюдські цінності». Це дозволяє визначати культуру у вузькому сенсі як систему цінностей і норм, які прийняті суспільством і виконують комунікативно – регулятивну функцію по відношенню до цивілізації. Але цим функціональним визначенням не вичерпується поняття культури. Норми і цінності не виникають самі по собі, це завжди результат практичної творчої діяльності індивіда, спосіб його самореалізації в суспільстві, спосіб оволодіння ним природними і соціальними умовами свого існування. Самоцільність культури полягає в тому, що вона може виходити за межі наявного буття цивілізації, відтворювати людську історію в її потенціальних можливостях і розвитку сутнісних сил людини на засадах свободи.

У такий спосіб культура, з одного боку, детермінована потребами суспільної практики певної конкретної стадії розвитку цивілізації, які виражаються у формі суспільних інтересів, а з іншого боку, культурі притаманна відносна самостійність, внутрішні джерела саморозвитку і механізми функціонування. Культура забезпечує смислове поле взаємодії різних сфер діяльності, коли знання, регулятиви, засоби, прийоми, правила, цінності з однієї форми культури переходять в інші, переосмислюються там і стимулюють розвиток їхнього змісту. Культура, як підкреслювалось вище, – це завжди вихід за межі наявного, граничного в сферу потенційного, можливого. Культура створює смисловий простір цивілізації, її так зване «силове поле», яке можна назвати ментальним (від лат. mens) – розум, дух, образ думок. «Ментальність виступає як поєднуюча ланка між розвитком матеріальної цивілізації та духовним життям соціумів і суспільною психологією

їхніх суб'єктів...Під нею здебільше розуміють стійкі структури духовного життя, які утворюють певний «рамковий формат» сприйняття світу і визначають той чи інший спосіб дії» (Кримський, 2002: 369).

«Ментальність, уточнює П. Йолон, не є чимось окремим від способу сприйняття навколишнього середовища, а саме й є тим способом світосприйняття і світорозуміння, який відрізняє один етнос від другого, одну цивілізацію від іншої, культуру однієї спільноти від культури іншої спільноти і т.д. Те саме можна сказати стосовно менталітету: він визначає міру рівноважності емоційності й раціональності, індивідуалізму і колективізму тощо, бо справді є тією мірою» (Йолон 2006, 376-377).

Ментальність, менталітет – це духовний простір культури, на тлі якого формуються характерні для конкретної культури система уявлень, переживань, життєвих установок людей, які визначають їхнє спільне світобачення. Ментальність – це духовний атрибут соціального суб'єкта, який презентує психічну, емоційну й інтелектуальну самобутність останнього в усіх сферах соціального буття і людської діяльності, завдяки якому соціальний суб'єкт набуває іпостасі соціальної особистості. В процесі теоретичного і практичного освоєння людиною навколишнього світу відбувається складний процес становлення, визначення ментальності й трансформації її у внутрішній світ людини і соціуму в акти свідомості й самосвідомості.

Говорячи словами П. Йолона, важливо зауважити, що «ментальність є категорією духовного. Як така, ментальність стоїть в одному ряду з феноменами, що репрезентують духовність і дух особистісного та суспільного життя людини... Ментальність не існує поза сферою духовного, як і духовне, відокремлене від ментальності, набуває знеособленого вигляду.

Відповідно до своєї природи, ментальність пронизує всі різновиди й форми існування духовного, складає невід'ємну частину його змісту (Йолон 2006, 378). «Духовність – це ціннісне домобудівництво особистості, підкреслює С. Кримський, якщо під нею розуміти не тільки неповторність внутрішнього світу індивіда, а й індивідуальну неповторність нації, бо вона сама є історичною особистістю... Духовність завжди виступає як альтернатива хаосу» (Кримський 2003, 7-8).

Осмислення історії кризових станів різних етапів у розвитку цивілізації засвідчує факт, що подолати кризу неможливо, спираючись тільки виключно на економічні фактори. У лекції, прочитаній у Національному університеті «Києво-Могилянська академія», С. Кримський аргументував це положення низкою історичних подій. Наведемо одне з них: «В один із гострих зламів європейської історії, коли у XIV столітті виникла продовольча криза, пов'язана з дефіцитом хліба та занепадом економіки (спричиненим «чорною смертю», найстрашнішою епідемією чуми), людство протиставило цьому лиху високий дух епохи Ренесансу. А він став зарядом прогресу європейської цивілізації (Кримський 2003, 7). Вражаючим прикладом прояву менталітету, духовної стійкості є історія єврейського етносу. Народ, який впродовж століть зазнав гонінь, знущань, приниження й пройшов через жахи фашистських концтаборів, голокост, зберіг себе не тільки фізично, але й духовно, будуючи сьогодні свою державу з вірою і впевненістю в її майбутньому.

Тут яскраво проявляється роль культурних факторів – релігії, традицій, морально-ціннісних, естетичних засад організації життя народу.

Однією з предметних форм, в яку в процесі об'єктивації втілюється суб'єктивна ментальність, є культура. На це звертає увагу С. Кримський, підкреслюючи, що формотворення об'єктивної реальності пов'язане з «процесом опредметнення внутрішніх станів, тобто виходу за межі ідеального в предметне буття, з прагненням суб'єкта до само-реалізації як окремого культурного світу» (Кримський 2003, 45).

Обговорення

Резюмуючи вище викладене, можемо зазначити, що культура як система цінностей і норм, прийнятих суспільством, виконує комунікативно-регулятивну функцію по відношенню до цивілізації, є її ментальним простором і субстанціональним елементом останньої. Історично людина стає окультуреною істотою. Культура забезпечує її мовою, соціальною пам'яттю, задає програми саме людської поведінки. Буття людини в культурі, її діяльність пробуджують у ній певний духовно-чуттєвий стан, прагнення до краси, гармонії, співмірності ритму особистого життя з життям соціуму, природи, навіть космосу. Досягаючи такого стану, людина переживає духовну насолоду, стан власного само здійснення (Мокляк 2012, 97). Культура стає універсальним способом самореалізації людини в суспільстві, способом оволодіння нею природними і соціальними умовами свого існування. Але й цивілізація, в свою чергу, організуючи духовне виробництво, надає культурі продуктивний і всезагальний характер, робить її ідеї і цінності предметом рефлексії, нормалізації, об'єктивації й тиражування.

Цей діалектичний зв'язок прослідковується і у розвитку сучасної глобальної цивілізації. Якщо на початку формування європейської цивілізації віссю, яка визначила її потенціал і світоглядні засади, було християнство, то, починаючи з часів модерну, поступово, і цивілізаційні процеси цього спрями, цю функцію починає перебирати на себе така форма духовної культури, як наука. Буття сучасного глобального світу розгортається під тезою перетворення науки на безпосередню продуктивну виробничу силу. Слушно зазначає А. Гусейнов: «наука вже проникає у власні засади буття – у виникнення нашого Всесвіту та у природні засади людини, її генетику. Те, що вважали прерогативою Бога, стає справою людини, предметом її знання та дії» (Гусейнов 2011, 20).

Сьогодні, з його трагічними потрясіннями, пандемією коронавірусу, природними катастрофами, абсурдною війною Росії проти України, яка не тільки зламала життя мільйонів українців, але кожного дня забирає життя тисяч людей, гостро поставило питання: у який спосіб можна подолати сучасний кризовий стан? Чи має засоби і потенціал сучасна культура глобалізованого світу допомогти людині побудувати міст над прірвою, безоднею сучасного світового хаосу і відновити гармонію свого буття, не загубити якості людяності поза яких вона втрачає свою сутність, свій сенс присутності в цьому світі?

Питання на сьогодні залишається відкритим. Сова Мінерви вилітає на полювання в сутінки. Потребується певний час і зусилля світової спільноти філософів, культурологів, представників когнітивних наук, щоб осмислити й дослідити ці найскладніші процеси буття сучасного цивілізованого світу, визначити зміст і сутність поняття «сучасна культура глобалізованого світу», її потенціал, ментальний простір, можливості, механізми і здатність продуктивно, а не руйнівно впливати на цивілізаційні процеси сучасності. Потребує свого переосмислення популярний сьогодні принцип мультикультуралізму, поняття «загальнолюдські цінності», що ховається за цим визначенням?

Приєднуємось до думки В. Лекторського, що «мультикультуралізм також можна по-різному розуміти. Починаючи з того, що кожна культура замкнута в собі, і, головне, – не втручати у справи іншої культури... то це, по-перше, просто спосіб консервації того, що є, і він у реальній ситуації не працює... Щоб ідея мультикультуралізму мала практичний сенс, необхідно, щоб різні культури мали можливість брати участь у сучасних світових процесах, а для цього посідати рівні позиції хоча б у деяких пунктах» (Лекторський 2011, 7). Як свідчить сучасна культурна мапа світу, за всієї просторової прозорості, інформаційно-комунікативного подолання держаних кордонів, кожна окрема національна, етнічна культура має свою власну систему цінностей, які для неї є засадничими й універсальними, і без яких існування її є неможливе. Взаємозв'язок, комунікація між ними можлива декількома шляхами. На погляд В. Лекторського, це відбувається сьогодні найчастіше у наступний спосіб: «якщо одна культура дуже поступається іншій, якщо у них рівні геть різні, то мультикультуралізм може виглядати як облудне гасло збереження статус-кво. Ви сидите у своєму болоті, маєте якісь звичаї, от і сидіть собі. Ми нічого проти вас не робитимемо, але й ви нікуди не пхайтеся, все одно ми вас далеко не пустимо. – І приходиться до висновку що мультикультуралізм в його сьогоднішньому практичному розумінні – це створення своєрідних культурних гетто» (Лекторський 2011, 7). Філософ окреслює ще один можливий шлях, коли культура не може і не хоче миритися з положенням периферії цивілізації і починає нав'язувати свої цінності іншим, що, за прогностичною думкою вченого, може призвести тільки до культурної та цивілізаційної конфронтації. На жаль, це теоретичне припущення обернулося трагічними подіями 24 лютого 2022 року, коли «руському миру с его «духовними скрепами» став тісним власний культурний простір і кращого засобу для поширення своєї культури не знайшлося, як тільки знищувати культурний ландшафт своїх сусідів, а людей перетворювати на манкуртів, забороняючи українську мову і вручати аусвайс – російський паспорт.

Шукаючи шляхи для можливості формування дійсної єдності світу при збереженні розмаїття культур, наукова спільнота пропонує як найбільш прийнятний шлях – це шлях міжкультурного діалогу. Значимість такого вибору підкреслює Т. Суходуб:

«Філософія XX століття, та й сучасна, століття XXI-го, все активніше порушує проблему діалогу, розглядаючи її в духовно-культурному, соціально-політичному, правовому, цивілізаційному та інших аспектах буття. І далі зазначає, що «вихідною установкою у таких постановках питання є, як правило, розуміння діалогу як суспільної цінності, яка складає умову прийняття у свій життєвий світ інших як рівноцінних собі (як у соціальному, правовому, так і в духовному смислах) (Суходуб 2021, 63)

Сучасна цивілізація - це цивілізація всеохоплюючих глобальних процесів. У реальному процесі буття якої різні форми її організації економічні, політичні, культурні – взаємодіють, створюючи складне переплетіння, охоплюють всю сучасну цивілізацію на глобальному рівні. Це означає, «що всі ми живемо у світовому суспільстві – спільності соціальних відносин, які вже не можуть інтегруватися в національно-державну політику та визначатися нею» (Фадєєв 2009, 11). З'являються нові соціально-культурні утворення, яких раніше не знала ні одна цивілізація, – мережева спільнота та типи культури, і з цим пов'язані.

За всієї різноманітності культур і культурних утворень сьогодні висуває перед ними нові завдання із розв'язування спільних проблем сучасної цивілізації, а це можливо тільки в процесі взаємодії, готовності, відкритості до комунікації. Вирішення цих завдань пов'язане з розгортанням міжкультурного діалогу. Пройшли тисячі років від того, коли афінян Сократ відкрив і на практиці застосував цю форму пізнання. На теперішній час людство не знайшло більш досконалого шляху пізнання світу. Досліджуючи діалог як спосіб розвитку культури філософського мислення, Т. Суходуб слушно зауважує: «Справжнє мислення за своєю природою є діалогічним, бо є діалогічним за своєю суттю життєвий світ людини, є співвідносними один одному мислячі люди, які ставлять за мету пізнання основ власного буття» (Суходуб 2021, 60). В унісон думки попередньої дослідниці Л. Дротянко робить акцент на тому, що життєвий світ людини розгортається й обумовлюється спілкуванням з іншими людьми. «Бути – значить спілкуватися», «бути – значить бути для іншого й через нього – для себе», за М. М. Бахтінім. Ці ідеї М. М. Бахтіна можна екстраполювати на сучасну ситуацію діалогу культур різних народів і культур, адже лише через осмислення культури певного народу іншими народами можна по справжньому оцінити зміст і значимість власної культури» (Дротянко 2011, 7). На продуктивній ролі діалогу культур зосереджує увагу А. Гусейнов. Вона «полягає в тому, що він дає різним культурам змогу існувати так, щоб вони не входили в конфронтацію, зберігаючи при цьому свої відмінності» (Гусейнов 2011, 20).

Поділяючи думки вищезгаданих дослідників, маємо підкреслити, що діалог відкриває можливість не тільки оцінити зміст і значимість власної культури, але й наслідувати та в подальшому розвивати на своїй самобутній культурно-духовній основі ідеї, образи, стилі, методи, практики інших культур у будівництві власного життєвого світу і своєї ойкумени.

Висновки

Аналіз розвитку процесів глобалізації дає змогу побачити необхідний зв'язок, єдність і нерозривність, взаємообумовленість цивілізації і культури на сучасному етапі розвитку людської спільноти. Якщо цивілізація репрезентує соціальну організацію суспільного життя індивідів, то культура, у свою чергу, - екзистенційний досвід, інваріантні структури і неминущі загальнолюдські цінності, являючи собою ментальний простір цивілізації. Якщо в своїй уяві побудувати храм на честь сучасної цивілізації, щось на зразок храму на честь бога Аполлона з його написом на фронтоні «Пізнай самого себе», то, в нашому варіанті, це мав би бути принцип «Єдність світу і розмаїття культур». Принцип, який має слугувати світоглядним дороговказом як у сьогодні, так і в найближчій історичній перспективі. «Якщо розвиток іде за схемою спіралі, то в середині цього процесу не може бути «дрірки». Спіралі історії накручуються на стрижневі, центральні цінності, які, збагачуючись, не гинуть, а відроджуються в нових формах, перетворюючи сучасність у всесучасність мета історії» (Йолон 2006, 286).

Відкритим і дискусійним для обговорення залишається питання: як повинна вибудовуватись культурна політика глобалізованого світу, щоб забезпечити розмаїття культур в єдиному, глобальному соціальному просторі? які механізми і важелі сприятимуть збереженню цілісності сучасної цивілізації?

Майбутнє цивілізації і її ментального простору, тобто культури, сучасна філософська думка пов'язує з міжкультурним діалогом. «Головні проблеми сьогодні: створення умов для нього – загального єдиного ціннісного простору та взаємної поваги. Це практично дуже складно. Але іншого шляху немає. Глобалізація не знімає цих проблем, а лише загострює їх» (Лекторський 2011, 8-9).

Список літератури

1. Бойченко І. Цивілізація. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 850 с.
2. Бойченко І., Хамітов Н. Культура. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 850 с.
3. Гусейнов А. А. Лекторський В. О. Єдність світу і розмаїття культур. Матеріали круглого столу. Філософська думка. 2011. №4. С. 5-24.
4. Дротянко Л. Г. Інформаційний простір і діалог культур в інтер'єрі ХХІ століття. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2011. Вип. 1 (13). С. 5-8. (Серія «Філософія. Культурологія»).
5. Йолон П. Ф. Обрис ментальності та її суб'єкта. Проблеми теорії ментальності / від. ред. М. В. Попович. Київ : Наукова думка, 2006. С. 372–403

Л. І. Мокляк

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Анотація. В статті здійснюється аналіз діалектичної святи цивілізаційних процесів сучасного глобального світу і культури, їх взаємозв'язок, специфічні риси сучасної цивілізації і культури, тенденції, шляхи і місцекультури в процесі подолання антропологічного кризису сучасності. Розкривається зміст понять «цивілізація», «культура», «ментальність». Дихотомія «цивілізація – культура» розглядається як дві діалектично обумовлені сторони соціально-історичного процесу. Де одна з них – цивілізація – представляє соціально організовану організацію суспільства, цілісність їх світу на основі виробництва суспільного багатства, яка дозволяє і забезпечує їх існування і розвиток. Друга сторона, культура – представляє присущий цивілізації екзистенціальний досвід, інваріантні структури і непреходячі людські цінності. Вивчається роль міжкультурного діалогу в системі сучасних цивілізаційних процесів.

Ключевые слова: діалог, духовність, глобалізація, комунікація, культура, ментальність, цінності духовні, цивілізація.

6. Кримський С., Заблоцький В. Ментальність. Філософський енциклопедичний словник / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 850 с.

7. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ : Парапан, 2003.

8. Кримський С. Б. Про софійність, правду, смисли людського буття. Зб. наук.-публ. і філос. ст. Київ : 2010. 464 с.

9. Матюхіна О. А. Комунікативний простір української культури кінця ХІХ-початку ХХ століття як фактор розвитку національної свідомості. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2021. Вип. 1 (33). С. 122-126. (Серія «Філософія. Культурологія»).

10. Мокляк Л. І. Соціокультурні функції естетичної культури в умовах трансформації сучасного українського суспільства. *Вісник Національного авіаційного університету*. 2012. Вип. 2 (16). С. 96-100. (Серія «Філософія. Культурологія»).

References

1. Boichenko, Ivan and Nazip Khamitov. 2002. "Kultura" ["Culture"]. In *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary], edited by V. Shynkaruk, et al. Kyiv: Abrys: 850.
2. Drotianko, Liubov. 2011. "Informatsiyniy prostir i dialoh kultur v inter'єri ХХІ stolittia" ["The Information Space and the Dialogue of Cultures in the context of XXI century"]. *Visnyk Natsionalnoho aviaitsiynoho universytetu. Seria: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(13): 5–8. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.13.8312>
3. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary], edited by V. Shynkaruk, et al. 2002. Kyiv: Abrys.
4. Huseinov Abdusalam, Myroslav Popovych and Vladyslav Lektorskyi, et al. 2011. "Yednist svitu i rozmaittia kultur" ["The unity of the world and the diversity of worship"]. *Filosofska dumka, Philosophical thought* 4: 5–24.
5. Krymskiy, Serhii and Vitalii Zablotskiy. 2002. "Mentalnist" ["Mentality"]. In *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary], edited by V. Shynkaruk, et al. Kyiv: Abrys: 743.
6. Krymskiy, Serhii. 2003. *Zapyty filosofskiykh smysliv* [Requests of Philosophical Meanings]. Kyiv: PARAPAN.
7. Krymskiy, Serhii. 2010. *Pro sofinist, pravdu, smysly liudskoho buttia* [About wisdom, truth, sense of human existence]. Kyiv: Instytut filosofii im. H. S. Skovorody NAN Ukrainy.
8. Matiukhina, Oleksandra. 2021. "Komunikativnyi prostir ukrainskoi kultury kintsia ХІХ-pochatku ХХ stolittia yak faktor rozvytku natsionalnoi svidomosti" ["The communicative space of Ukrainian culture of the late 19-early 20 centuries as a factor in the development of national identity"]. *Visnyk Natsionalnoho aviaitsiynoho universytetu. Seria: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 1(33): 122–126. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.16.9542>
9. Mokliak, Larisa. 2012. "Sotsiokulturni funksii estetychnoi kultury v umovakh transformatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva" ["Sociocultural functions of aesthetic culture under the transformational conditions of the modern Ukrainian society"]. *Visnyk Natsionalnoho aviaitsiynoho universytetu. Seria: Filosofii. Kulturolohiia, Proceedings of the National Aviation University. Series: Philosophy. Cultural Studies* 2(16):96-100. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.16.9542>
10. Yolon, Petro. 2006. "Obrysy mentalnosti ta yii subiekta" ["Outlines of mentality and its subject"]. In *Problemy teorii mentalnosti, Problems of the theory of mentality*, edited by M. Popovych. Kyiv: Naukova dumka: 372–403.

L. Mokliak

CULTURE AS THE MENTAL SPACE OF CIVILIZATION

Introduction. In modern humanitarian thought, the thesis is traced and supported that the fundamental values of history are being formed rather by invariants of historical activity, having preserved in the body and spirit of culture than changes in the socio-economic progress. **The aim and tasks** of the study are to analyze the connection between the civilizational processes of the modern global world and culture, their interdependence, specific features inherent in modern civilization and culture, trends, ways, and place of culture in the process of overcoming the anthropological crisis of modernity; to reveal the role of intercultural dialogue in the system of modern civilizational processes. The theoretical basis of the study was the work of Ukrainian and foreign researchers devoted to the problems of culture and civilization in the field of philosophy of culture, cultural studies, sociology, and psychology. Dialectical, systemic, interdisciplinary, and comparative **research methods** were used. **Research results.** As a result of clarifying the content of the concepts of "civilization", "culture", and "mentality", the dichotomy "civilization - culture" is considered in the study as two dialectically conditioned sides of the socio-historical process. One of them – civilization – represents the social organization of the social life of individuals, the integrity of their world based on the reproduction of social wealth, which allows and ensures their existence and development. The other side, culture, represents the existential experience inherent in civilization, invariant structures, and enduring universal human values. **Discussion.** Culture, on the one hand, is determined by the needs of the social practice of a particular stage in the development of civilization, which is expressed in the form of public interests, and on the other hand, culture is characterized by relative independence, internal sources of self-development and functioning mechanisms. **Conclusion.** As a result of understanding and discussing the topic, the author comes to the conclusion that culture provides a semantic field for the interaction of different spheres of activity, when knowledge, norms, methods, techniques, rules, and values from one form of culture pass into others, are rethought there and stimulate the development of their content. Culture creates the semantic space of civilization, its "force field", which can be called mental.

Keywords: *dialogue, spirituality, globalization, communication, culture, mentality, spiritual values, civilization.*

УДК 327(045)

Т. А. Пода

ДИСКУРС КРИЗОВИХ КОМУНІКАЦІЙ: СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ

Національний авіаційний університет
tetiana.poda@npp.nau.edu.ua
Researcher ID: R-8153-2018; ORCID: 0000-0001-9662-1204

Анотація. У статті проаналізовано розуміння поняття «криза»; дається визначення кризовим комунікацій; розглядаються теорії кризових комунікацій, а також основні характеристики кризових комунікацій. Досліджуються структури політичних криз. Аналізуються окремі аспекти зв'язків із громадськістю при політичній комунікації. Показана провідна роль ЗМІ у кризових ситуаціях.

Ключові слова: криза, кризові комунікації, кризова ситуація, кризовий менеджмент, політична криза.

Вступ

Кризи, різні за своїм походженням, можуть серйозно зашкодити репутації органів влади та підірвати їхню легітимність. Це багато в чому спричинено повсюдним використанням Інтернету, розвитком технологій web 2.0, зокрема соціальних медіа. Сьогодні не сам інцидент, криза тощо відіграють ключову роль при соціальних невдоволеннях, а те, як доноситься інформація. Будь-яке необдумане висловлювання, що з'явилося в інформаційному просторі, може підірвати легітимність політичних еліт. Причому часто поворотним моментом у процесі переходу події в кризу стає не фізична дія, а комунікативна.

Комунікація як галузь наукового пізнання досліджується в роботах С. Фінка (Fink 1986), С. Бута (Booth 1993), Й. Митроффата, Г. Анагноса (Mitroff, Anagnos 2001), М. Абисової, Г. Почепцова, Л. Дротянко, Т. Поди, С. Орденова (Дротянко, Абисова, Пода, Орденів 2020). В. Барсамов присвятив свою роботу дослідженню структури суспільно-політичної кризи, С. Лавренов аналізує військово-політичну кризу, Р. Матвеев розробляє загальну теорію політичної кризи, А. Шубін досліджує кризу як складову політичного циклу. Питаннями теорії і практики управління у кризових ситуаціях займалися: І. Ансофф (Ansoff, Mc. Donnel 1990), П. Коннор, Л. Лейк (Connor,

Lake 2003) та інші. Серед авторів, які займаються розробкою питань кризових комунікацій органів державної влади можна назвати: Р. Улмера, Т. Селлнау, М. Сіджера (Улмер, Селлнау, Сіджер 2011, 268), Р. Мартіна, Л. Бойнтон (Martin, Boynton 2005).

Деякі універсальні рекомендації щодо ведення кризових комунікацій сформульовані в роботах Д. Ньюсома, Дж. Ван Слайка, Д. Крукеберга (Ньюсом, Слайк, Крукеберг 2001), Т. Кумбса (Coombs 2010), М. Кореуса (Koraeus 2008), С. Ларссона (Larsson 2005), та ін. Зокрема, К. Фірн-Бенкс систематизує багаторічний досвід органів державного управління і великого бізнесу в галузі кризових комунікацій, наводячи не тільки випадки з практики (ситуації кібератак, розповсюдження чуток, природні та екологічні катастрофи тощо), а й новітні рекомендації щодо розробки плану кризових комунікацій (Feat-Banks 2011). Також на увагу заслуговують дослідження окремих аспектів зв'язків із громадськістю та політична комунікація. Кризові комунікації, на думку дослідників Р. Улмера, Т. Селлнау та М. Сіджера, переважно повинні бути спрямовані на подолання невизначеності.

Мета дослідження: встановити особливості розгортання кризових комунікацій у сучасному світі.